

Joanna Smól

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0001-6867-4042

Oblicza redukcjonizmu genologicznego¹

Wydawałoby się, że efektem rozwoju mediów jest większa kreatywność dziennikarzy w zakresie podejmowanych tematów oraz form gatunkowych. Dotychczasowy korpus gatunków dziennikarskich może być już wyłącznie wzbogacany, a funkcjonujące od wieków schematy genologiczne znajdują swoje kontynuacje: zarówno w formie publikacji w tradycyjnych mediach, jak i wtedy, gdy zostają objęte procesami transgresji i pojawiają się w internecie. Niestety, w wielu przypadkach rzeczywistość medialna zaprzecza tak sformułowanej tezie. M.in. prasa kobieca staje się tym obszarem, w którym widoczne jest zjawisko redukcjonizmu gatunkowego.

Bliżej temu zagadnieniu przyjrzała się Ewa Bulisz, autorka monografii na temat tytułowego *Gatunkowego ukształtowania współczesnej pracy kobiecej* opublikowanej w Wydawnictwie Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (Lublin 2022). Praca składa się z dwóch części – teoretycznej, zawierającej dwa rozdziały: pierwszy poświęcony opisowi teorii gatunków i drugi dotyczący typologii prasy kobiecej oraz analitycznej, w której autorka charakteryzuje różnorodność genologiczną tekstów publikowanych w czasopismach dla kobiet.

Na wstępie należy podkreślić, iż mamy do czynienia z opracowaniem niezwykle ważnym i potrzebnym; jak słusznie stwierdza sama badaczka: „do tej pory nie powstała monografia poświęcona analizie genologicznej współczesnych czasopism kobiecych” (s. 9). Większość publikacji dotyczących poruszanej

¹ Praca powstała na podstawie publikacji: Ewa Bulisz, *Gatunkowe ukształtowanie współczesnej pracy kobiecej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2022, ss. 316.

problematyki skupia się na aspektach socjologicznych, psychologicznych, kulturowych czy edukacyjnych wspomnianej grupy przekazów medialnych. Jeśli zaś chodzi o analizę genologiczną, to naukowcy w swych rozważaniach koncentrują się raczej na poszczególnych gatunkach, jak np. list do redakcji, recenzja, sylwetka czy porada. Wyjątek stanowi tu cytowana przez Bulisz monografia Joanny Smól [2018], dotycząca czasopism kobiecych z drugiej połowy XX wieku. Recenzowana praca skupia się natomiast na materiałach najnowszych, obejmujących lata 2000–2020, które nie doczekały się jak dotąd kompleksowej analizy genologicznej. Należy pozytywnie ocenić bogatą bazę materiałową, na którą złożyło się ponad 50 czasopism kobiecych cieszących się najwyższą poczytnością (wg danych z raportu Związku Kontroli Dystrybucji Prasy).

Autorka jasno formułuje cele badawcze i zalicza do nich: określenie tendencji „w kształtowaniu wzorców i odmian gatunkowych w prasie kobiecej”, wyznaczenie zakresów „typowego dla prasy wyspecjalizowanej redukcjonizmu genologicznego” (s. 16), wskazanie gatunków szczególnie charakterystycznych dla czasopism kobiecych oraz innowacji gatunkowych, które przełamują monotonię i służą uatrakcyjnieniu przekazu dziennikarskiego.

Badaczka zdaje sobie sprawę z ogromu materiału, jaki zamierza przeanalizować. Dlatego też podejmuje kilka ważnych decyzji służących zmniejszeniu zakresu przeprowadzonych badań. Przedmiotem jej rozważań staną się takie gatunki jak porada prasowa, sylwetka, wywiad oraz przekazy o charakterze anonsującym. Świadomie i słusznie pomija formy służące rozrywce, np. krzyżówki, horoskopy, rebusy czy żarty. Jako jeden z dowodów na redukcjonizm funkcjonujący w prasie kobiecej należy natomiast uznać decyzję autorki o rezygnacji z analiz reportażu oraz felietonu, uzasadnioną faktem, iż gatunki te publikowane są wyłącznie w czasopismach luksusowych. Jest to zjawisko szczególnie niepokojące ze względu na rangę i potencjał obu form gatunkowych.

Swe rozważania autorka opiera na popularnych koncepcjach genologii lingwistycznej o orientacji prasoznawczej. W części teoretycznej odwołuje się do opracowań najwybitniejszych badawczy tej dziedziny, a mianowicie Stefanii Skwarczyńskiej [1965, 2004] oraz Michaiła Bachtina [1986, 2004]. Ponadto przywołuje ujęcia proponowane przez kontynuatorów ich koncepcji, m.in. Antoniego Furdała [2004], Annę Wierzbicką [1983], Stanisława Gajdę [2012], Aleksandra Wilkonia [2003] czy Bożenę Witosz [2005]. Oprócz prac wymienionych naukowców – ze względu na charakter materiału badawczego – Bulisz odwołuje się do koncepcji prasoznawczych, zwłaszcza zawierających klasyfikację gatunków dziennikarskich, np. opracowanych przez Wojciecha Furmana, Andrzeja Kaliszewskiego oraz Kazimierza Wolnego-Zmorzyńskiego [2000]. Niemniej metodologiczne postawy przeprowadzonych przez Bulisz badań opierają się

na dorobku naukowym Marii Wojtak [2004], badaczki uznanej i szczególnie często przywoływanej przez różnych autorów, którzy przedmiotem swych prac naukowych czynią teksty prasowe prezentowane w ujęciu genologicznym. Z jej koncepcji Bulisz wybrała terminy stanowiące instrumentarium pojęciowe rozprawy, tj. *gatunek wypowiedzi*, *wzorzec gatunkowy*, *warianty wzorca gatunkowego*, *wariant kanoniczny*, *warianty alternacyjne*, *warianty adaptacyjne* oraz *aspekty wzorca gatunkowego* (s. 49). W najnowszych pracach Wojtak znajdziemy takie terminy, jak *mozaika*, *kolaż*, *sylwa* bądź *okaz gatunkowy*, które również przywoływane są w recenzowanej monografii. Za szczególnie przydatne w świetle przeprowadzonych analiz pojęcia Bulisz uznaje *gatunek w formie kolekcji* oraz *kolekcję gatunków*, gdyż zgromadzony przez badaczkę materiał zawiera bogatą egzemplifikację tego typu form gatunkowych.

Rozważania na temat typologii prasy kobiecej autorka rozpoczyna od prezentacji sposobów definiowania omawianego pojęcia przez medioznawców. Za szczególnie ciekawe uznaje konstatacje Zofii Sokół [1998], która jest zwolenniczką szerokiego rozumienia tego terminu, obejmującego czasopisma adresowane do kobiet, dostosowane do ich zainteresowań, wieku, wykształcenia, pochodzenia społecznego, roli i miejsca w rodzinie oraz w społeczeństwie. Bulisz przychyliła się do opinii Izabeli Kowalczyk i Edyty Zierkiewicz [2002], by „mianem prasy kobiecej nie określać prasy feministycznej” (s. 65). Takie podejście należy uznać za ze wszech miar słuszne ze względu na znaczne różnice w sposobie formułowania przekazu w obu tych nurtach czasopiśmiennictwa. Kolejny podrozdział recenzowanej monografii został poświęcony typologii czasopism dla kobiet. Autorka po przytoczeniu klasyfikacji Sokół [1998], Ryszarda Filasa [2007], Doroty Zaworskiej-Nikoniuk [2008], Beaty Trzop [2005] oraz Zierkiewicz [1998] prezentuje własne ujęcie. Bulisz wyróżnia czasopisma dla idealnych pań domu (poradnikowe, zwierzeniowe, tzw. prasę serca, oraz rozrywkowo-plotkarskie), a także dla kobiet nowoczesnych (zakupowe – shoppingowe, sylwetkowe oraz luksusowe – lifestylowe). Oczywiście trzeba zdać sobie sprawę, iż klasyfikacja czasopism kobiecych jest zadaniem niezwykle trudnym, gdyż niemal w każdym z nich pojawiają się tematyka zakupowa, plotki dotyczące życia gwiazd, zwierzenia czytelniczek czy lifestylowe poradnictwo. Jedynie wzięcie pod uwagę zakładanej grupy odbiorczej oraz dominanty tematycznej umożliwi mniej bądź bardziej konsekwentne pogrupowanie analizowanych pism.

Trzeci rozdział recenzowanej monografii ma charakter analityczny. Autorka rozpoczyna go od opisanego głównego zjawiska charakterystycznego dla prasy kobiecej, jakim – jej zdaniem – jest redukcjonizm genologiczny. Według Bulisz polega on na uprzywilejowaniu dwóch gatunków, a mianowicie sylwetek i porad, oraz na ograniczeniu publikowania felietonów, reportaży, recenzji

czy komentarzy (pojawiają się one jedynie w wybranych czasopismach lifestyleowych). Badaczka próbuje wskazać cele, jakim służy ów zabieg. Trudno zgodzić się tu ze stwierdzeniem, iż służy on „zwiększeniu atrakcyjności przekazu” (s. 76). Zapewne chodzi tu wyłącznie o atrakcyjność wizualną, wynikającą z urozmaicenia graficznego tekstów. Również wymieniane przez Bulisz wielogłosowość, wielostylowość, interakcyjność byłyby łatwiejsze do uzyskania przy korzystaniu z bardziej urozmaiconych form genologicznych. Źródeł redukcjonizmu upatrywać należy raczej w chęci ułatwienia odbioru przekazu, który byłby znacznie trudniejszy, jeśli przybierałby kształt tak wielu gatunków dziennikarskich. Dlatego też pojawiają się one w magazynach kierowanych do kobiet o wyższym poziomie wykształcenia.

W dalszej części rozdziału autorka analizuje przykłady gatunków typowych dla czasopism kobiecych. Pierwszym z nich jest porada prasowa. Po prezentacji głównych ustaleń teoretycznych dotyczących opisywanego gatunku – poczynając od definicji, poprzez uwarunkowania pragmatyczne porady jako aktu mowy, aż po typologię przekazów poradnikowych – autorka prezentuje własną klasyfikację, stworzoną na wzór modelu opracowanego przez Wojtak [2004]. Bulisz wyróżnia poradę w formie sygnału, wzmianki, notatki, wiadomości, infografiki, wywiadu z ekspertem, poczty redakcyjnej czy zapowiedzi. Jako istotne należy uznać spostrzeżenie, iż porady „na poziomie realizacji tekstowych przybierają [...] kształt kolażu, mozaiki, sylwy bądź serii” (s. 97). Wydaje się, że jest to najbardziej charakterystyczna cecha współczesnego poradnictwa prasowego, wynikająca z chęci uatrakcyjnienia przekazu dzięki rozczłonkowaniu go na drobne fragmenty, dopełniane elementami wizualnymi. W dalszym ciągu wywodu autorka analizuje poszczególne rodzaje porad prasowych, zwracając uwagę zarówno na komponenty strukturalne, jak i relacje pragmatyczne, strategie perswazyjne oraz stylistykę. Bulisz, opierając się na wynikach badań Ewy Ficek [2013], Joanny Smól [2018], Adama Dombrowskiego [2015] i Agaty Żuk [2009], uznaje poradę za gatunek adaptacyjny, gdyż o jej tożsamości decyduje wyłącznie cel komunikacyjny (akt radzenia), w mniejszym zaś stopniu ukształtowanie strukturalne bądź zawartość treściowa czy stylistyczna. Zdaniem badaczki porada nie wykształciła kanonicznego wariantu wzorca, a większość analizowanych przez nią tekstów przyjmuje kształt utrwalonych gatunków prasowych. Wśród nich Bulisz wyróżnia: poradę w formie sygnału (zredukowaną do jednego zdania), wzmianki, notatki, wiadomości, infografiki oraz wywiad z ekspertem. Osobno zostały skategoryzowane porady w formie poczty redakcyjnej oraz zapowiedzi. Obok adaptacji globalnych autorka zwraca uwagę na adaptacje cząstkowe, np. nawiązania do formy reklamy czy instrukcji, które mogą obejmować pojedyncze partie tekstu poradnikowego. Po przedstawieniu własnej propozycji uporządkowania

przekazów poradnikowych publikowanych w prasie kobiecej badaczka formuluje główną tezę pracy: „porada prasowa jawi się nie tylko jako gatunek adaptacyjny, lecz jako gatunek w formie kolekcji bądź kolekcja gatunków. Istotą gatunku jest kolekcyjność, co nie stoi w sprzeczności z jego adaptacyjnym charakterem. Jest to gatunek tak skomplikowany, że nie da się go ująć w jeden schemat” (s. 98).

Po tej deklaracji następuje część analityczna, w której autorka, opierając się na bogatym korpusie materiałowym, prezentuje różne formy poradnikowe. Podczas analizy zwraca uwagę na różnice w preferencjach gatunkowych analizowanych czasopism, np.: „Porady w kształcie wiadomości mają zróżnicowaną formę w zależności od typu prasy, w której są publikowane, np. magazyny lifestylowe «Women’s Health», «Shape» czy «Be Active» preferują porady w kształcie wiadomości instruktażowych, prezentujące sposób wykonania ćwiczeń gimnastycznych, a w pismach modowych, m.in. «Vogue», «Fashion Magazine», «Harper’s Bazaar» – korpus najczęściej tworzą wzmianki i fotografie modnych strojów i dodatków, natomiast w tygodniku «Wysokie Obcasy» znajdziemy porady nawiązujące do kanonicznego wzorca wiadomości (choć z nielicznymi modyfikacjami). W pismach zwierzeniowych nie odnotowałam porad w kształcie wiadomości, natomiast w rozrywkowo-plotkarskich występują one tylko jako składnik większej kolekcji” (s. 124–125). Zwrócenie uwagi na tego typu zróżnicowanie jest istotne z punktu widzenia analizy gatunku, ponieważ pozwala sformułować tezę, że ustalenia redakcyjne, profil odbiorcy oraz tematyka często wpływają na kształt genologiczny porad publikowanych w danym czasopiśmie. Pewnego doprecyzowania wymaga natomiast stwierdzenie, iż to „[p]orada w kształcie wiadomości przełamuje reguły, które rządzą typowymi gatunkami informacyjnymi, gdyż nie tylko powiadamia, ale przede wszystkim radzi i, silnie oddziałując na odbiorcę, zachęca go do podjęcia działania zgodnego z poradą autora tekstu” (s. 125). Należy podkreślić, iż wszystkie rodzaje porad, ze względu na ich prymarny cel illokucyjny, mają moc perswazyjną, a opisane przez autorkę adaptacje gatunkowe obejmują raczej poziom strukturalny, nie zaś pragmatyczny, który w przypadku typowych przekazów informacyjnych i komunikatów o charakterze poradnikowym jest różny. Natomiast jeśli chodzi o wiadomość jako gatunek dziennikarski, to warto podkreślić, że Wojtak, autorka klasyfikacji, na której opierają się przeprowadzone przez Bulisz analizy, wskazuje, iż we współczesnej prasie licznie reprezentowana jest wiadomość z dominantą publicystyczną, która nie jest już typowym gatunkiem informacyjnym, lecz zawiera elementy charakterystyczne dla przekazów perswazyjnych [Wojtak 2004: 78–100].

Kolejną formą typową dla prasy kobiecej – opisywaną w recenzowanej monografii – jest porada w formie poczty redakcyjnej. Listy wysyłane do czasopism

opiniotwórczych mają odmienną moc pragmatyczną, ich nadawcom chodzi raczej o wyrażenie opinii (często krytycznej) odnośnie do zamieszczonego na łamach pisma materiału. Inaczej jest w przypadku analizowanych przez Bulisz magazynów kobiecych, których czytelniczki chwalą podjęcie określonej tematyki, dziękują za przekazane porady, a także dzielą się własnymi doświadczeniami (s. 140). Wykorzystanie tego typu formy genologicznej umożliwia redakcji budowanie więzi z czytelniczkami, sprawia, iż czasopismo, w którym tradycyjnie dominują formy komunikacji jednostronnej, jawi się jako medium umożliwiające wymianę myśli.

Za najbardziej wyrazistą tendencję w tworzeniu tekstów poradnikowych przez redakcje prasy kobiecej autorka uznaje wykorzystywanie form mozaikowych, kolażowych, antologicznych, sylwicznych, których zadaniem jest uatrakcyjnienie przekazu. Stąd też sporo miejsca w monografii zajmuje analiza porad w formie kolekcji (s. 172–223). Bulisz omawia ich ukształtowanie strukturalne (względna autonomia komponentów, rama w postaci tytułu i leadu oraz zwieńczenia, wspólna nazwa), uwarunkowania pragmatyczne (cel komunikatu nie jest sumą celów elementów składowych), stylistykę (wielostylowość), a także zawartość treściową. Ponadto wskazuje na główne składniki, które współtworzą omawiane kolekcje. Są nimi tabele, testy, gry czy też infografiki (s. 221–222).

Następnie badaczka przechodzi do analizy kolejnego gatunku, również mogącego pełnić funkcję poradnikową – jest nim mianowicie sylwetka. Autorka ponownie opiera się na klasyfikacji tej formy gatunkowej zaproponowanej przez Wojtak [2004]. Wyróżnia sylwetkę w kształcie wiadomości oraz sylwetkę-wspomnienie. Niemniej Bulisz zwraca też uwagę na obecność w prasie kobiecej form oryginalnych, niespotykanych w innych typach prasy, jak np. wypowiedzi naśladujące alfabet oraz nawiązujące do konwencji telegramu. Szkoda, że poświęca im tak niewiele miejsca w swojej rozprawie, gdyż stanowią one przykład kreatywności genologicznej redakcji, tak cennej w obliczu powtarzalności stosowanych form gatunkowych.

Dalsza część refleksji badawczej poświęcona jest wywiadowi prasowemu. Autorka rozpoczyna od przytoczenia definicji gatunku, prezentacji jego cech oraz głównych medioznawczych typologii. Po gruntownie przedstawionych rozważaniach teoretycznych badaczka przechodzi do analiz wywiadów typowych dla prasy kobiecej. Najpierw przystępuje do prezentacji komponentów wywiadu – tytuł działu, tytuł właściwy, lead, informacja o ekspercie, korpus złożony z pytań i odpowiedzi (s. 268). W badanym materiale wyróżnia dwa główne rodzaje wywiadów, poradnikowy i wizerunkowy, które – zdaniem Bulisz – mogą być interpretowane jako porada w formie wywiadu oraz sylwetka w formie wywiadu. Lektura tego rozdziału pozostawia uczucie niedosytu, gdyż brakuje

w nim szczegółowej analizie publikowanych na łamach prasy kobiecej wywiadów. Podrozdział analityczny zaś – dotyczący tego jakże ciekawego z punktu widzenia genologii gatunku – zajmuje zaledwie siedem stron (s. 265–271), z czego na trzech umieszczono fotografie. Warto byłoby go poszerzyć choćby o analizę rodzajów pytań zadawanych ekspertom oraz celebrytkom, z którymi zazwyczaj przeprowadzane są rozmowy publikowane w prasie kobiecej.

Zdecydowanie wnikliwsza analiza dotyczy gatunków anonsujących, w której autorka przywołuje teoretyczne ustalenia Wojtak na temat zapowiedzi jako gatunku dziennikarskiego. W prasie kobiecej dominują dwa rodzaje tekstów o prymarnej funkcji zapowiadania, a mianowicie zajawki, publikowane na stronie tytułowej lub przybierające postać spisu treści, oraz edytoriale, umiejscawiane również na pierwszych stronach czasopisma. Autorka celnie przypisuje tej pierwszej grupie funkcję reklamową, realizowaną w formie krótkiego sygnału dopełnionego atrakcyjną oprawą graficzną. Przy analizie edytoriali Bulisz pokazuje czytelnikowi zarówno egzemplifikacje tekstów, które wpisują się w konwencję gatunkową, jak i formy stanowiące przykłady modyfikacji komponentów ram tekstowych. W myśl ustaleń badaczki „[g]atunki anonsujące układają się w prasie kobiecej w kolekcje monogatunkowe i monotematyczne oraz wielogatunkowe i zarazem wielotematyczne” (s. 282).

W podsumowaniu zawarto istotne wnioski dotyczące stanu obecnego oraz kierunków adaptacji form gatunkowych we współczesnej prasie kobiecej. Sformułowane przez Bulisz konkluzje nie napawają optymizmem, zwraca ona bowiem uwagę na fakt, iż „[r]edakcje pism kobiecych gdyby nawet chciały dokonać przeobrażeń swoich magazynów, są motywowane potrzebami czytelniczymi, ograniczonymi do poradnictwa i treści plotkarskich. Popularność gatunków anonsujących wynika zaś z potrzeb redakcji, pragnących zareklamować swoje produkty i kształtujących potrzeby konsumpcyjne kobiet. Z tego powodu można mówić, jak sądzę, o monopolu tematycznym, który jest zawężony do pojawiających się wciąż tych samych treści” (s. 292). Oczywiście, redakcje – jak dodaje autorka – starają się przełamywać ową monotonię, krzyżując konwencje gatunkowe oraz urozmaicając realizacje standardowych schematów gatunkowych na poziomie konkretnych wypowiedzi, które mogą przybierać kształt sylwy, kolażu czy też mozaiki.

Istotnym wnioskiem, wskazującym na procesy zachodzące we współczesnych mediach kobiecych, jest stwierdzenie, iż: „[r]edukcjonizm genologiczny typowy dla prasy kobiecej obejmuje [...] następujące procesy: (1) redukcję (lub znaczące ograniczenie) publikowania wybranych gatunków z dziennikarskiego kanonu, (2) ograniczenie zbioru dominujących gatunków (obecnych we wszystkich typach prasy kobiecej) do porady prasowej, sylwetki oraz

gatunków anonsujących, (3) nadanie uwzględnianym gatunkom charakteru przekazów adaptacyjnych i/lub kolekcyjnych, [...] a więc powiększanie zakresów ich polimorficzności” (s. 290). Warto, by opisane przez Bulisz zjawisko stało się przedmiotem kolejnych badań, np. opartych o metodologie statystyczne. Należałoby też dokonać porównań uwzględniających zakres publikowanych gatunków w prasie kobiecej oraz w czasopismach dla mężczyzn.

Na zakończenie niniejszych rozważań trzeba raz jeszcze podkreślić sformułowaną na początku tezę, iż monografia *Gatunkowe ukształtowanie współczesnej prasy kobiecej* (oparta na materiałach z lat 2000–2020) jest pracą niezwykle potrzebną. Znajdujemy się bowiem w okresie, w którym tradycyjne czasopiśmiennictwo przenosi swoją aktywność do internetu. Następuje transgresja gatunków prasowych, które są modyfikowane na potrzeby nowego medium. Tak szczegółowy opis form gatunkowych obecnych w prasie kobiecej pozwoli kolejnym badaczom na formułowanie wniosków odnośnie do charakteru transformacji gatunkowych, a także zakresu redukcjonizmu genologicznego, jaki nastąpił w czasie, gdy przekazy internetowe zaczęły przejmować pewne gatunki od tradycyjnych form czasopiśmienniczych.

Bibliografia

- Bachtin Michaił (1986), *Estetyka twórczości słownej*, przeł. Danuta Ulicka, oprac. przekładu i wstęp Eugeniusz Czuplejewicz, Warszawa.
- Bachtin Michaił (2004), *Problem gatunków mowy*, w: *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 3: *Akty i gatunki mowy*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Barmińska, Joanna Szadura, Lublin, s. 81–87.
- Dombrowski Adam (2015), *Determinanty gatunkowe i stylistyczne porad medycznych w czasopismach kobiecych*, „Prace Językoznawcze”, z. 1, s. 5–19.
- Ficek Ewa (2013), *Poradnik. Model gatunkowy i jego tekstowe aktualizacje*, Katowice.
- Filas Ryszard (2007), *Polskie czasopisma w XXI wieku – rozwój czy kryzys?*, „Zeszyty Prasoznawcze”, nr 1–2, s. 11–50.
- Furdal Antoni (2004), *Genologia lingwistyczna*, w: *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 3: *Akty i gatunki mowy*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Barmińska, Joanna Szadura, Lublin, s. 88–98.
- Furman Wojciech, Kaliszewski Andrzej, Wolny-Zmorzyński Kazimierz (2000), *Gatunki dziennikarskie. Specyfika ich tworzenia i redagowania*, Rzeszów.
- Gajda Stanisław (2012), *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*, w: *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin, s. 255–268.

- Kowalczyk Izabela, Zierkiewicz Edyta (2002), *Czytanie kobiety z prasy kobiecej. Dyskurs w pismach nowoczesnych*, w: *Edukacyjne konteksty kultury popularnej*, red. Witold Jakubowski, Edyta Zierkiewicz, Kraków, s. 85–113.
- Skwarczyńska Stefania (1965), *Wstęp do nauki o literaturze*, t. 3, Warszawa.
- Skwarczyńska Stefania (2004), *Cechy konstytutywne gatunku*, w: *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 3: *Akty i gatunki mowy*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Barmińska, Joanna Szadura, Lublin, s. 64–80.
- Smól Joanna (2018), *Poradnictwo w prasie kobiecej drugiej połowy XX wieku. Studium genologiczne*, Poznań.
- Sokół Zofia (1998), *Prasa kobieca w Polsce w latach 1945–1989*, Rzeszów.
- Trzop Beata (2005), *Typy kultury popularnej na łamach czasopism kobiecych*, Zielona Góra.
- Wierzbicka Anna (1983), *Genry mowy*, w: *Tekst i zdanie. Zbiór studiów*, red. Teresa Dobrzyńska, Elżbieta Janus, Wrocław, s. 125–137.
- Wilkoń Aleksander (2003), *Rodzaje, podrodzaje, gatunki*, „Stylistyka”, t. 12, s. 251–257.
- Witosz Bożena (2005), *Genologia lingwistyczna. Zarys problematyki*, Katowice.
- Wojtak Maria (2004), *Gatunki prasowe*, Lublin.
- Zaworska-Nikoniuk Dorota (2008), *Wzory kobiecości i męskości w polskiej prasie dla kobiet XXI wieku*, Toruń.
- Zierkiewicz Edyta (1998), *Analiza wybranych porad udzielanych czytelnikom na łamach czasopism kobiecych*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja”, nr 4, s. 71–92.
- Żuk Agata (2009), *Porada prasowa – poradzić, poinformować czy zmanipulować?*, w: *Język – styl – gatunek. Katowickie spotkania doktorantów*, red. Małgorzata Kita, Katowice, s. 33–41.

dr hab. Joanna Smól, prof. UAM – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; zainteresowania badawcze: językoznawstwo współczesne, analiza przekazów medialnych, *public relations*, poradoznawstwo, genologia lingwistyczna, pragmatyka językowa, stylistyka.